

DANUTA MORAŃSKA

Refleksyjne uczenie się w akademickiej edukacji zdalnej

Reflexive Learning in the Academic Distance Education

Doktor, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Centrum Nowoczesnych Metod i Technologii Edukacyjnych, Polska

Streszczenie

Społeczeństwo informacyjne wymaga kształtowania kompetencji, które zapewnią sprawne funkcjonowanie w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości stanowiącej synergię świata rzeczywistego i wirtualnego. Jedną z nich jest umiejętność uczenia się rozumiana szeroko nie tylko jako zdolność człowieka do uczenia się, ale również umożliwiająca uzyskanie wiedzy o sobie jako podmiocie uczącym się. W artykule przedstawiono model realizacji edukacji zdalnej w kształceniu akademickim sprzyjający rozwojowi refleksyjności w uczeniu się.

Słowa kluczowe: społeczeństwo informacyjne, refleksyjne uczenie się, metauczenie, edukacja zdalna

Abstract

Information society requires shaping competences which provides effective functioning in a dynamically changing reality. This reality constitutes the synergy of real and virtual worlds. One of the competences is the ability to learn. It is broadly understood not only as a skill to learn but also as the competence enabling to obtain knowledge about a learner. In the paper the model of the academic education distance education implementation that fosters the reflexive learning is presented.

Keywords: information society, reflexive learning, meta-learning, distance learning

Wstęp

Przeobrażenia cywilizacyjne, które dały początek społeczeństwu informacyjnemu, implikują potrzebę posiadania kompetencji umożliwiających pomyślne funkcjonowanie w nowej rzeczywistości. Wchodzą one w zakres infokultury rozumianej jako świadome, krytyczne i refleksyjne korzystanie z nowoczesnych narzędzi, środków i metod technologii informacyjno-komunikacyjnej w taki sposób, aby służyły człowiekowi, wspierając jego rozwój we wszystkich dziedzinach życia. Infokultura umożliwia sprawne, twórcze i bezpieczne realizowanie codziennych zadań w rzeczywistości stanowiącej synergię świata realnego

i wirtualnego. Technologie sieciowe stworzyły dla współczesnego człowieka globalną przestrzeń działania poprzez rozwój sieci informatycznych, a szczególnie ich zasobów rozumianych jako niegraniczone zbiory informacji i szeroki wachlarz różnorodnych usług służących zarządzaniu informacją. Kreują one warunki do doskonalenia dotychczasowych metod i form aktywności edukacyjnej, społecznej, kulturowej, zawodowej i naukowej, jednocześnie udostępniając zupełnie nowe, nieznane wcześniej możliwości samorealizacji. Sprawne i twórcze funkcjonowanie w cyberświecie wymaga od współczesnego człowieka refleksyjności, którą cechuje otwartość intelektualna oraz wrażliwość poznawcza (Tickle, 1994).

Refleksyjność w uczeniu się

Funkcjonowanie w społeczeństwie informacyjnym powoduje rozwój nowych strategii działania, których kluczową własnością jest własnowolność człowieka. Sprzyjają temu warunki stwarzane przez sieci komputerowe pozwalające na samodzielne korzystanie z ich zasobów, krytyczną ocenę udostępnionych informacji i w związku z tym aktywne rozwiązywanie problemów. Dzięki temu człowiek staje się osobą wyemancypowaną, wysoko oceniającą własne możliwości, otwartą na nowe wyzwania. Buduje swoją wiedzę i doświadczenie, wychodząc poza dotychczasowe schematy działania, stając codziennie wobec wyzwań dynamicznie zmieniającego się świata. Właściwość ta znamionuje wszystkich użytkowników sieci niezależnie od wieku. Sprzyja rozwojowi refleksyjnego myślenia szczególnie w sytuacji wystąpienia nowych warunków niemieszczących się w dotychczasowych schematach.

Refleksyjność jest w ścisłej korelacji z metauczeniem obejmującym nie tylko zdolność człowieka do uczenia się, ale również uzyskanie wiedzy o sobie jako podmiocie uczącym się. Świadomość stosowanej własnej strategii uczenia się pozwala na precyzyjne zarządzanie tym procesem. Sprzyja zwiększeniu samoświadomości celów oraz oczekiwanych efektów kształcenia i w związku z tym świadomemu planowaniu i kierowaniu jego przebiegiem. Rozwój metauczenia stanowi jeden z warunków samokształcenia, samodoskonalenia, samorealizacji i kluczowy element edukacji permanentnej w społeczeństwie informacyjnym.

Rozważaniami nad refleksyjnością w uczeniu się zajmowano się już w latach 40. ubiegłego wieku (m.in. Dewey), jednak w sytuacji powiększającej się autonomii jednostki w zakresie dostępu do informacji, a także oczekiwań w zakresie samodzielności w kreowaniu własnego rozwoju temat ten nabrał szczególnego znaczenia.

Refleksyjne uczenie się w edukacji zdalnej

W procesie uczenia się każdy człowiek buduje własną spersonalizowaną wiedzę, która wynika z jego aktywności w zakresie analizy, rozumienia i interpretacji informacji. To hermeneutyczne koło poznania zatacza coraz szersze

kreśli dzięki refleksyjności, która ma związek z dogłębną analizą aktualnie zebranych informacji w kontekście dotychczasowego doświadczenia i ich interpretacją. Refleksyjność umożliwia osiąganie najwyższych poziomów kształcenia (por. Bloom, 1956; Niemierko, 1999). W konsekwencji człowiek tworzy zbiór zinterioryzowanych sposobów postępowania, które będą stanowiły wzorzec dla działań podejmowanych w przyszłości w podobnych sytuacjach. Wzorzec ten będzie ulegał zmianie wraz ze zmianą kontekstu tworzonego przez nowe informacje i sytuacje. W procesie refleksyjnego uczenia kluczowe znaczenie ma uwewnętrznienie, czyli przekształcenie doświadczeń w ich reprezentacje myślowe, szczególnie w trakcie rozwiązywania złożonych, niestandardowych problemów. Najwyższy poziom refleksji uzyskuje się wówczas, gdy zachodzą zmiany nie tylko w wiedzy wcześniej nabytej, ale i w sposobie jej rozumienia (Mezitol, 1998) oraz stosowania. Przesłanki filozoficznych zostały przedstawione w pracach Deweya (1938), Lewina (1951) i Piageta (1966) (Perkowska-Klejman, 2013).

Zależnością pomiędzy refleksyjnością i uczeniem się zajmowała się Moon (1999), która refleksyjne uczenie się ujęła w etapy:

1. Wyodrębnienie informacji, które mogą ulec zmianie w zależności od stopnia ich zapamiętania.
2. Nadanie sensu wiadomościom, połączenie nowej wiedzy z wiedzą już posiadaną.
3. Nadawanie znaczenia nowej wiedzy – myślenie holistyczne.
4. Przepracowanie znaczenia i włączenie wiedzy nowo nabytej do już posiadanej.
5. Uczenie się transformacyjne – możliwość zmian w wiedzy, którą się już posiada, w wyniku procesów refleksyjnych.

Refleksyjność ma duże znaczenie na 3 ostatnich etapach i polega na głębokim uczeniu się. Występuje podczas ponownego przetwarzania wiedzy. Uczący się nawiązuje do etapu, w którym nadawał sens nowym informacjom. Ponownie przetwarza wiedzę, analizuje nabyte informacje w odniesieniu do sytuacji, w której się znalazł. Proces uczenia się refleksyjnego jest złożony, wymaga wielu czynności intelektualnych, powinien być zatem rozłożony w czasie (Tobin, 1987; Perkowska-Klejman, 2016).

Przedstawione procesy nabierają szczególnego znaczenia w edukacji zdalnej, ponieważ właśnie ta forma kształcenia wymaga posiadania szczególnie rozwiniętej infokultury. Składają się na to następujące kryteria:

- planowanie aktywności edukacyjnej w sieci poprzez samodzielne określenie jej etapów oraz czasu i miejsca jej realizacji, dobór treści i tempa oraz sposobu jej realizacji,
- konfrontowanie osiągniętych efektów z innymi uczestnikami procesu kształcenia, których opinie poszerzają kontekst dla pogłębionej refleksji nad efektami i przebiegiem procesu uczenia się,

- samokontrola realizacji założonych celów kształcenia i poprzez to stopnia osiągnięcia oczekiwanych efektów kształcenia,
- świadomość czynników, które zdecydowały o jakości procesu uczenia się w aspekcie uzyskanych efektów kształcenia oraz przebiegu procesu uczenia się – dostrzeżenie mocnych i słabych stron podejmowanej aktywności edukacyjnej (opisane w tzw. dokumencie refleksyjnym).

Realizacja procesu kształcenia w nawiązaniu do wymienionych kryteriów sprzyja rozwojowi niezbędnych w edukacji całonocnej kompetencji. Planowanie i kontrola przebiegu procesu uczenia się stanowią kluczowe elementy podejmowania nowych inicjatyw edukacyjnych związanych z realizacją przyjętych strategii życiowych w przestrzeni o niezwykle szerokich możliwościach. Cyfrowa rzeczywistość dzięki swoim cechom stanowi dla człowieka narzędzie wspomagające realizację działań prorozwojowych (Morańska, 2014).

W kształtowaniu świadomości przebiegu własnego uczenia się poprzez pogłębioną refleksję nad jego przebiegiem kluczową rolę odgrywają wielostronne interakcje zachodzące pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu kształcenia. Owe relacje umożliwiają wszechstronne odniesienie się do przyjętych rozwiązań poprzez poddanie ich ogólnej dyskusji m.in. na forach dyskusyjnych. Wartość interakcji polega na możliwości skonfrontowania własnego sposobu postrzegania problemu z poglądami innych uczestników procesu uczenia się. Taka organizacja procesu kształcenia umożliwia znaczne rozszerzenie pola poznawczego uczącego się o nowe perspektywy, których uwzględnienie bądź odrzucenie wymaga od człowieka zastanowienia i pogłębionej refleksji (Morańska, 2016). Dzięki temu znacząco pojawia się czynnik emocjonalny, gdyż wzrasta prawdopodobieństwo odniesienia sukcesu i osiągnięcia zadowolenia z uzyskanych efektów, co w decydujący sposób wpływa na zaangażowanie w proces uczenia się i działa motywująco do podejmowania kolejnych wyzwań.

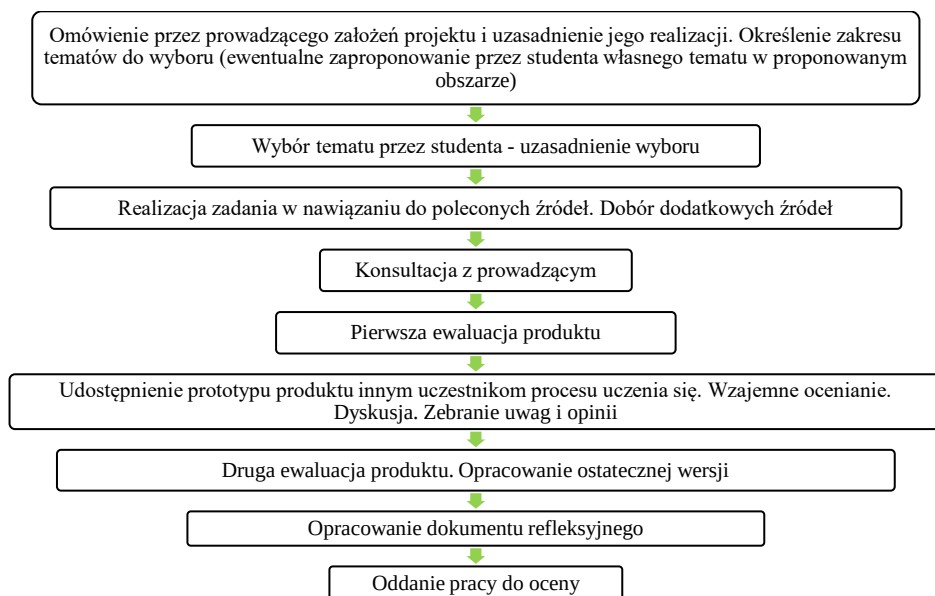
Przykładowy model refleksyjnego uczenia się w akademickim kształceniu zdalnym

W literaturze funkcjonuje wiele modeli refleksyjnego uczenia się, m.in. Schöna, Bortona, Greenawaya, Kolba, Gibbisa i Johnsa (Perkowska-Klejman, 2013). Poniżej przedstawiony został model refleksyjnego uczenia się zastosowany do realizacji zajęć e-learningowych¹. Należy zauważyć, że realizacja edukacji refleksyjnej wymaga pewnego ustrukturyzowania i powinna być rozłożona w czasie. Cechą charakterystyczną przedstawionego na rys. 1 modelu jest stworzenie sytuacji edukacyjnej mającej na celu skłonienie studentów do pogłębionej refleksji w przypadku:

- uzasadnienia wyboru tematu i doboru dodatkowych źródeł,

¹ Koncepcja nawiązuje do e-kursu realizowanego w Nesna University College w Norwegii.

- dogłębnej analizy uwag przekazanych przez prowadzącego, dokonania ewaluacji produktu,
- poddania dyskusji i wzajemnej ocenie w zespole studentów zweryfikowanej wersji produktu, dokonania ponownej weryfikacji produktu,
- opracowania dokumentu refleksyjnego opisującego podejmowane działania i ich efekty.

Rys. 1. Model refleksyjnego uczenia się w edukacji zdalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie doświadczeń uzyskanych w trakcie współpracy z Nesna University College w Norwegii

Dokument refleksyjny może przyjąć postać eseju lub stanowić swoiste e-portfolio opracowane przez studenta. Jego zawartość powinna objąć (Hegerholm, 2015):

- wyjaśnienie koncepcji produktu,
- opis przebiegu procesu uczenia się i uzyskanych efektów,
- charakterystykę współpracy, w jaką student był zaangażowany w trakcie realizacji projektu, oraz opis informacji zwrotnych, jakie student otrzymał (dyskusje, uwagi i opinie), ich ocena i wdrożenie,
- zmiany, jakie zostały wprowadzone do produktu w wyniku ewaluacji.

Opracowanie dokumentu refleksyjnego stanowi kluczowy element procesu refleksyjnego uczenia się. Zawiera on analizę drogi, jaką student przeszedł w procesie realizacji projektu, oraz zmiany, jakie w nim zaszły w zakresie po-

strzegania problemu. Pozwala również na dogłębną analizę własnego procesu nabywania wiedzy.

Podsumowanie

Sytuacja permanentnej zmiany związana z rozwojem społeczeństwa informacyjnego wymaga nowych modeli kształcenia zdalnego, które pozwolą na uświadomienie mechanizmów realizacji własnego procesu uczenia się i zarządzania jego przebiegiem. Dzięki temu tworzy się sprzyjające warunki do rozwoju kompetencji niezbędnych w procesie edukacji całościowej. Myślenie refleksyjne jest wskaźnikiem dojrzałości podmiotu uczącego się do samodoskonalenia i pozwala na rozwój tzw. osobistego uczenia się. Osoby myślące refleksyjnie stają się bardziej adaptacyjne, otwarte na nową wiedzę. Są świadomymi kreatorami własnego procesu edukacji. Funkcjonowanie w czasach OER (*Open Educational Resources*) i MOOC's (*Massive Open Online Course*) wymaga refleksyjności w uczeniu się. Zastosowanie modeli refleksyjnego budowania wiedzy w edukacji zdalnej wprowadza sprzyjający klimat dla rozwoju kompetencji uczenia się w cyfrowym świecie.

Literatura

- Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. Handbook I: *Cognitive domain*. New York, Toronto: Longmans, Green.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Collier Books, Macmillan.
- Hegerholm, H. (2015). Wytyczne dotyczące ewaluacji portfolio. W: D. Morańska (red.), *Edukacja w cyberprzestrzeni. Nowe wyzwania i problemy badawcze* (s. 219–220). Dąbrowa Górnicza: Wyd. WSB w Dąbrowie Górniczej.
- Lewin, K., Cartwright, D. (red.) (1951). *FieldT in Social Science*. New York: Harper.
- Mezirow, J. (1998). *On Critical Reflection*. *Adult Education Quarterly*, 48, 185–198.
- Moon, J. (1999). *Reflection in Learning and Professional Development*. London: Kogan Page.
- Morańska, D. (2014). *Jakość kształcenia z zastosowaniem e-learningu w szkole wyższej*. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 5 (2), 284–289.
- Morańska, D. (2016). Edukacja zdalna w strategii szkoły wyższej. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 3 (17), 115–121.
- Niemierko, B.(1999). *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*. Warszawa: WSiP.
- Perkowska-Klejman, A. (2013). Modele refleksyjnego uczenia się. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 1 (61). Pobrane z: http://terazniejszosc.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/TCE/2013_61_5.pdf (21.12.2016).
- Perkowska-Klejman, A. *Uczenie się i edukacja refleksyjna dorosłych*. Pobrane z: <file:///D:/Artyku%C5%82y/WSB%20Artyku%C5%82y/2016/Perkowska-klejmanUczenie%20si%20i%20edukacja%20refleksyjna%20doros%C5%82ych.pdf> (21.12.2016).
- Piaget, J. (1966). *Narodziny inteligencji dziecka*. Warszawa: PWN.
- Tickle, L. (1994). *The Induction of New Teachers: Reflective Professional Practice*. London: Castell.
- Tobin, K. (1987). The Role of Wait Time in Higher Cognitive Learning. *Review of Educational Research*, 69–95.